

Rotterdam, 16 oktober 2022

Geachte leden van het kabinet,

Wij, leden van de politieke partijen D66, CDA, PvdA, SP, GroenLinks, ChristenUnie, Volt en BIJ1, allen tevens lid van de Commissie voor Binnenlandse Zaken, hebben in augustus 2022 een werkbezoek gebracht aan Suriname, Curaçao en Bonaire. Hierbij bieden wij onze observaties en adviezen aan voortkomend uit deze reis aan.

Deze reis was onderdeel van een langdurig traject met een aanloop van twee jaar. In 2020 werd de motie Klaver-Jetten ingediend en met brede steun aangenomen. In de motie werd opgeroepen het jaar 2023 tot een herdenkingsjaar te maken waarin de afschaffing van de slavernij wordt herdacht.¹ Op 1 juli 2020 werd een adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden ingesteld dat haar rapport ‘Ketenen van het Verleden’ overhandigde aan het kabinet op 1 juli 2021. Vanaf oktober 2021 werd door verschillende politieke partijen nagedacht hoe de Tweede Kamer zelf verder zou omgaan met het rapport en de discussies in de samenleving. Al snel werd duidelijk dat het zelf aangaan van gesprekken in de Tweede Kamer door middel van rondetafelgesprekken een goed begin zou zijn. Zo ontstond het eerste rondetafelgesprek in januari met vertegenwoordigers van meerdere politieke partijen. Hierna bleek dat er een enorme behoefte was vanuit diverse organisaties, individuen en politieke vertegenwoordigers om ook het gesprek aan te willen gaan met de commissie voor Binnenlandse Zaken. Hierop volgde een rondetafelgesprek op 27 juni 2022, waarna vervolgens leden van de commissie een werkbezoek hebben gebracht aan Suriname, Curaçao en Bonaire. Tientallen gesprekken zijn gevoerd, met bijbehorende *position papers*.

De genoemde activiteiten en de inzichten die daaruit zijn voortgekomen hebben geresulteerd in gezamenlijke observaties en adviezen aan het kabinet met betrekking tot het trans-Atlantische slavernijverleden. Het document is tot stand gekomen door overleg tussen de politieke partijen die hebben deelgenomen aan de reis, met verschillende opvattingen over de samenleving en over onze geschiedenis. De waarde van het gezamenlijk opdoen van ervaringen is nogmaals bewezen. Het is duidelijk geworden dat zolang we als Nederland, Suriname, Aruba, Curaçao, Sint-Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba niet weten wat onze gezamenlijke geschiedenis is, we nooit samen een gezamenlijke toekomst kunnen uitstippelen. Onze wens is om wel die gezamenlijke toekomst vorm te geven.

Wij verzoeken het kabinet om een reactie op onze onderstaande observaties en adviezen, en deze integraal te betrekken bij de aankomende reactie van het kabinet op de aanbevelingen uit het Rapport van Bevindingen “Ketenen van het Verleden” van het Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden.

Tot slot willen we niet onvermeld laten dat wij allen dankbaar zijn die met ons in gesprek wilden gaan en open en oprecht hun verhalen, inzichten en kennis wilden delen. Ook danken wij, met alle kennis die we nu hebben, diegenen die zich jarenlang (soms in onzichtbaarheid) blijvend hebben ingezet voor meer erkenning van het slavernij - en het koloniale verleden. Zonder het geduld, het doorzettingsvermogen en de hoop dat er een dag zou komen waarop de hele geschiedenis verteld, erkend en gezien zou worden waren we nooit op dit moment aangekomen.

Hoogachtend,

Salima Belhaj (D66), Inge van Dijk (CDA), Kati Piri (PvdA), Jesse Klaver (GroenLinks), Renske Leijten (SP), Don Ceder (ChristenUnie), Marieke Koekkoek (Volt), Sylvana Simons (BIJ1).

---

¹ Motie van de leden Klaver en Jetten over van het jaar 2023 een herdenkingsjaar maken, Kamerstuk 30950, nr. 205

Erkenning en excuses

De observatie is dat veel van onze gesprekspartners naar voren brachten dat excuses belangrijk zijn en dat tegelijkertijd zij niet om excuses vragen, en zeker niet van individuele Europese Nederlanders. De generatie van nu heeft geen schuld aan wat er zich honderdvijftig jaar geleden afspeelde. De Nederlandse Staat speelde een doorslaggevende rol in het slavernijverleden, een onderdeel dat niemand kan ontkennen. Onze gesprekspartners gaven aan dat als er excuses komen, dit oprechte excuses moeten zijn. Hoe je oprecht meetbaar maakt, werd door een van onze gesprekspartners omschreven als dat je een verandering in handelen ziet: in hoe wij in het hier en nu omgaan met onze koloniale geschiedenis, met de inheemse volkeren, de erfgenamen van de tot slaaf gemaakten en met andere slachtoffers van de koloniale tijd, zoals de contractarbeiders. Het voeren van o.a. vele (indringende) gesprekken heeft het inzicht gecreëerd dat een oprecht excuus van de Nederlandse Staat voor het trans-Atlantische slavernijverleden betreffende Suriname, Curaçao Aruba, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba het begin kan zijn van een collectieve verwerking van ons gezamenlijk verleden in alle delen van het Koninkrijk. Het begint met de erkenning van het verleden, gevolgd door excuses als startpunt van een proces van herstel en vergeving, waarbij we leren van onze gedeelde geschiedenis en samen vormgeven aan een gedeelde toekomst.

Advies

Het advies aan de Nederlandse regering is om het aanbieden van excuses namens de Nederlandse staat te zien als essentieel begin van erkenning en herstel. Eveneens is het advies om te blijven afstemmen en in gesprek te blijven met Suriname, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten alsmede met de BES-eilanden (Bonaire, Sint Eustatius en Saba), om te spreken over wat erkenning zou moeten inhouden. Dit betreft gesprekken met politieke verantwoordelijken, vertegenwoordigende organisaties en individuen en *grassroots initiatieven*. Ditzelfde geldt voor Nederland, dat een breed scala kent aan organisaties en individuen die zich al jarenlang inzetten voor de erkenning van het trans-Atlantische slavernijverleden.

De doorverwerking van het trans-Atlantische slavernijverleden in het heden.

De belangrijkste open vraag die we ons stelden gedurende de reis was: werkt het trans-Atlantische slavernijverleden door in het heden en zo ja hoe? Het antwoord daarop is dat duidelijk is geworden dat dit zowel voor Suriname als voor het Caribisch deel van het Koninkrijk doorwerkt. Ook is duidelijk geworden dat ieder gebied zijn eigen geschiedenis en doorwerking van het slavernijverleden kent. De observatie is dat het belangrijk is om, als er gesproken wordt over het slavernijverleden, dat dit ook in het bredere perspectief van het koloniale verleden van Nederland bezien dient te worden. Onderdeel daarvan is ook dat niet vergeten mag worden wat de oorspronkelijke inheemse bevolking is aangedaan bij de inname van Suriname en de Caribisch deel van het Koninkrijk.

Op individueel en gebiedsniveau verschillen de effecten van het verleden. Sommigen zijn niet bezig met het verleden en kijken enkel naar de toekomst.

Advies

Zorg dat het trans-Atlantische slavernijverleden gezien wordt als onderdeel van het koloniaal verleden. Het bevat meerdere aspecten al is dit niet altijd duidelijk en zichtbaar. Er is ook aandacht nodig voor de inheemse bevolking die er al was. Faciliteer waar mogelijk aan het (wetenschappelijk) onderzoek naar de (pre-) koloniale geschiedenis om kennis bij te dragen aan de maatschappelijke en sociale effecten die nu nog voelbaar en zichtbaar zijn in de verschillende samenlevingen.

Onderwijs en kennisuitwisseling over het trans-Atlantische slavernijverleden

Op verschillende momenten is duidelijk geworden dat er behoefte is aan het meer actief delen van ons gezamenlijke trans-Atlantische koloniale en slavernijverleden. Het gevoel bestaat dat veel Nederlanders vanwege gebrek aan educatie gedurende hun onderwijsperiode het ontbroken heeft aan het meekrijgen van het trans-Atlantische slavernij- en koloniale verleden.

In Suriname en op Curaçao en Bonaire werd duidelijk dat mensen meer behoefte hebben aan het opdoen van kennis over het trans-Atlantische slavernij- en koloniale verleden. Ondanks de aanwezigheid van mondeling overgebrachte geschiedenis is er soms gebrek aan juist vertaalde literatuur voor het onderwijs of mogelijkheden deze op te nemen in het curriculum.

De observatie met betrekking tot taal is dat op verschillende momenten werd gewezen op het belang van taal en mogelijkheden om in de eigen taal en culturele context educatie te kunnen verschaffen. Veel boeken voor kinderen zijn gebaseerd op verhalen uit Nederland. Het voorbeeld werd gegeven dat kinderen leren wat de afstand is tussen Den Haag en Rotterdam.

Advies

Ons advies aan het kabinet is om te bekijken hoe langdurige en duurzame educatieve programma's opgezet kunnen worden, zowel in Nederland als in Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk. Ondersteun daarbij organisaties, onderwijsinstellingen, publicaties en archiefinstellingen die onderzoek doen naar het trans-Atlantische slavernij - en koloniale verleden of een rol vervullen in het communiceren en/of verspreiden daarvan.

Cultuur en erfgoed

De observatie is dat veel kennis over het slavernij- en koloniale verleden via cultureel erfgoed, musea en geschiedenisboeken te weinig ondersteund wordt. Ondanks de professionaliteit en de wil van mensen en sommige organisaties, is men vaak ook afhankelijk van de vrijwilligheid van individuen die zich met veel passie inzetten om de (mondellinge) geschiedenis vast te leggen, te conserveren en te delen. Ook zijn soms relevante stukken alleen aanwezig in Nederland. Daarnaast is de observatie dat nog te vaak historisch feitelijk onjuiste informatie wordt gedeeld met betrekking tot het slavernij- en koloniaal verleden. Verder is belangrijk dat er een Slavernijmuseum komt in Amsterdam, maar het zou mooi zijn als besproken kan worden hoe samengewerkt kan worden met Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dat we in Nederland niet alles geleerd krijgen over het trans-Atlantische slavernijverleden is duidelijk, maar we zijn niet de enigen. Ook in Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk wordt grotendeels een Europees Nederlandse kijk op de geschiedenis geleerd. Dit vraagt om een gezamenlijk proces. Noem het een Koninkrijkscanon waaraan we gezamenlijk werken, met ruimte voor ieders perspectief.

Advies

Ook adviseren we het kabinet om te faciliteren bij het creëren van een gezamenlijke canon van het Koninkrijk der Nederlanden, waarin meerdere perspectieven en belangrijke momenten weergegeven worden. Ook is duidelijk dat er behoefte is om aandacht te besteden aan rehabilitatie van verzetsstrijders zoals Tula en aandacht te besteden aan helden die zich verzet hebben tegen slavernij of daartegen in opstand zijn gekomen. Er is behoefte aan het bouwen van een samenleving met eigen helden en met erkenning en zichtbaarheid van de eigen geschiedenis.

Herstel en herdenkingsjaar 2023

Er is een breed gedragen gevoel dat het jaar 2023 een belangrijk jaar kan worden en dat dit zowel in Suriname, Caribisch deel van het Koninkrijk, als in Nederland gezien wordt als een kans om het gesprek aan te gaan en stil te staan bij het trans-Atlantische slavernij- en koloniale verleden. Het is zowel belangrijk om te herdenken, als om de vrijheid te vieren. Het is een observatie dat er al veel bestaande initiatieven zijn die graag aansluiten bij het herdenkingsjaar en een rol willen vervullen. Ook is duidelijk geworden dat men zich zorgen maakt dat het slechts zal gaan over incidentele projecten, terwijl velen erop gewezen hebben dat het belangrijk is dat het duurzame projecten dienen te zijn.

Advies

Er is veel behoefte van diverse individuen en organisaties om een rol te vervullen in het herdenkingsjaar 2023. Wij adviseren het kabinet om een fonds of andere gezamenlijke vorm op te richten met bedrijven en gemeenten. Wij adviseren het kabinet om een kader in te richten waarbinnen zowel individuen als organisaties een aanvraag kunnen doen voor activiteiten in het teken van het herdenken van het trans-Atlantische slavernij- en koloniaal verleden. Daarbij is het verzoek om met name te zoeken naar duurzame projecten en om naast nieuwe initiatieven juist ook aan te sluiten bij bestaande initiatieven. Het uitgangspunt daarbij moet zijn dat de landen en BES-eilanden samen met (bestaande) initiatieven en organisaties in Nederland, kunnen bepalen welke projecten of organisaties dit kunnen invullen. Het versterken van organisaties die dit op zich nemen moeten gefaciliteerd worden om met de benodigde professionele ondersteuning zaken ook daadwerkelijk te kunnen organiseren.

Gezamenlijke toekomst

De observatie gedurende de reis was ook dat huidige samenwerking met het Caribisch deel van Nederland veel spanning geeft en in sommige gevallen direct in relatie wordt gezien met het koloniale verleden. Deze discussies liggen bij de Tweede Kamercommissie voor Koninkrijksrelaties. De observatie die we evengoed willen meegeven is dat parlementsleden en raadsleden van het Caribisch deel van het Koninkrijk meer en vaker inhoudelijk willen spreken met inhoudelijke woordvoerders van diverse commissies. De betrokkenheid op diverse beleidsdossiers van hele kamer zou goed zou zijn voor de onderlinge verhoudingen.

Advies

De delegatie van de commissie voor Binnenlandse Zaken vindt dat betrokkenheid van de hele Tweede Kamer bij het Caribisch deel van het Koninkrijk goed zou zijn. Het is gebleken dat met Caribisch Nederland vaker inhoudelijke afstemming nodig is en rekening gehouden dient te worden. Het advies zou zijn om bij beleid structureel en integraal Caribisch Nederland te betrekken bij debatten en het kabinet te verzoeken om in brieven/voorstellen apart en specifiek aandacht te besteden aan de eventuele implicatie van het beleid voor het Caribisch deel van het Koninkrijk. Ook kunnen commissies rapporteurs instellen die actief zelf inventariseren wat de impact van beleid is voor Caribisch deel van het Koninkrijk.

Overige aspecten.

De observatie is dat het visumplichtig reizen van Suriname naar Nederland als onnodig belemmerend wordt ervaren. Gegeven de enorme familiebanden die er zijn en kosten die er mee gemoeid gaan. Ook ervaren studenten uit Suriname beperkingen om in Nederland te studeren.

Advies

Advies aan het kabinet is om de visumplicht te laten vervallen, evenals de huidige strenge vereisten en beperkingen voor studenten nader te bekijken.